

TRANSFORMATOR.

NA PODSTAWIE WYKŁADÓW PROF.

R. DZIEŚLEWSKIEGO .

OPRACOWAŁ

TADEUSZ JANCZYSZYN .

Transformator.

Treść:

- I. Znaczenie transformatora.
- II. Opis transformatora.
- III. Ogólne uwagi przy kreśleniu diagramu
- IV. Transformator otwarty
- V. Transformator zamknięty
- VI. Diagram transformatora
z uwzględnieniem rozproszenia

VII. Wytresy „kredytowane i skombinowane”

VIII. Wytresy Skappa.

T. Znaczenie transformatora. w elektrotechnice.

Elektrownie większe budujemy w miejscach, gdzie produkcja energii elektr. jest najtaniej; a więc nad wodospadami, obok linii kolejowych i.t.p. w sąsiedztwie węglow. etc.

Przy przesyłaniu energii elektr. do oddległych miejsc konsumpcji, tracimy pewną jej część w przewodach doprowadzających.

Zadaniem naszym jest wskazać warunki, przy jakich, przesyłanie energii elekt. będzie najekonomiczniejsze, t.j. strata jak-najmniejsza i koszt instalacji mały.

Strata ta zależy od kwadratu natężenia prądu i oporu przewodników ($I^2 R$).

Możliwymy stratę tę obniżyć, zmniejszając przez większe przekroje i kosztownych kabli.

To rozwiązanie byłoby nieekonomiczne.

ten. przez zmniejszenie oporu przewodników.

4. Porostaje nam jedna droga:
zmniejszyć natężenie prądów, kosztem
zwiększenia napięcia, do granic wska-
zanych praktyką.

W miejscu konsumpcji, energii elektr., nie
możemy jednak wytworzyć prądów o
wysokim napięciu, ze względu na
bezpieczeństwo konsumentów.

Musiemy przeto prąd o wysokim
napięciu ^{przetworzyć} przerobić na prąd o napię-
ciu mniejszym, bezpiecznym dla
konsumentów.

Prąd stały, moglibyśmy ^{przetworzyć} przerobić
jedynie za pomocą motorów i gene-
ratorów.

Prąd zmienny ^{przetworzyć} przerobimy za pomocą
nieruchomych transformatorów.

Tutaj tkwi tarareta i wysiłek prąd

- dół zmiennych nadstatami.

Pracuję zmiennie, ze względu na dotychczas
przeróbki (transdor.) robię sobie prawo
obywatelstwa w elektrotechnice.

II. Opis transformatora.

Przy budowie transformatorów, dążyliśmy do wytworzenia jak najsilniejszych strumieni magnetycznych. Wyrzknijemy to przez zastosowanie rombkowatych szkieletów żelaznych. Szkielet żelazny, musi być rombkowaty. Najmniejszą przeszkodą powietrzną powodującą znaczne rozproszenie strumienia mag. i obniżenie efektu transformatora. Szkielet żelazny, owijamy dwoma oddzielnymi zwojami drutów I i II.

Zwoje pierwsze I (pierwotne lub główne) posiadamy prądem, ze zwojów II.

(wtórnych) otrzymujemy po rombkowatociu prąd. Mamy dwa typy trans-

7.
formatorów: roboeniowe i płaszczone.

W transformatorze roboeniowym, rwoje T i II. są ułożone na obwodzie szkieletu relaznego.

W transformatorze płaszczonego, rwoje kryją się wewnątrz szkieletu.

Szkielet jest sporządzony, celem uniknięcia prądów wirowych, z blach relaznych o grubości 0.3-0.5 mm.

Blachy są wzajemnie izolowane cienką warstwą papieru, sztalakii lub oksalenu.

1) Transformatory, o wysokich napięciach, są pograżone w relaznych zbiornikach z oliwą, celem lepszego odprowadzenia ciepła i izolacji wrozym przed korozją i gnileniem.

III. Ogólne uwagi przy kreśleniu diagramu

1. Wahające ² waterium prądu I utwarza wahające pole magnetyczne Φ , które w każdym momencie jest proporcjonalne do prądu. Możemy to krócej powiedzieć: wektor prądu I i pola magnetycznego Φ pokrywają się w jednej płaszczyźnie (wektory I i Φ pokrywają się i są proporcjonalne) (o ile nie ma straty energii elektrycznej na histerezę i prądy wirowe).

2. Wektor siły elektromotorycznej, powstałej wskutek sinusoidalnie pulsującego pola magnetycznego jest o 90° wstecz ($\frac{1}{4}$ periody) obrócony, względem ^{wektora} pola i jest proporcjonalny do dergi pola.

Uwaga: Obrót w kierunku wskazówek zegarka odróżni warywali obrotu "wstecz" w kierunku przeciwnym obrotu "wprzód"

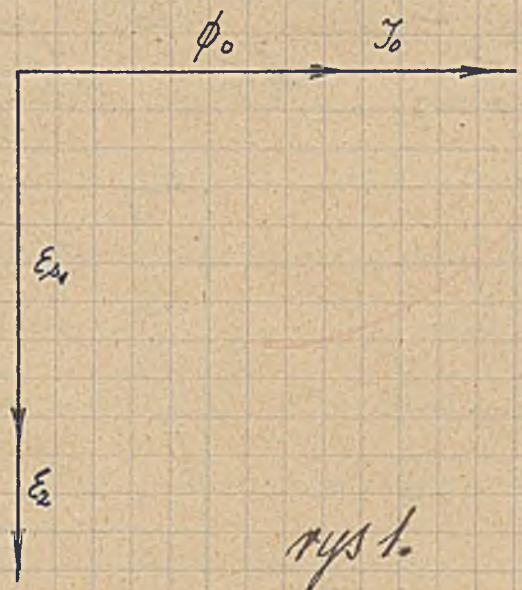

10. IV. Transformator otwarty.

Transformator jest otwarty, skoro końcówki
zwojów pierwotnych są połączone z uziemem
elektr., końcówki zaś zwojów wtórnych są
otwarte. Zakładamy, że operujemy prądem
miejscowym sinusoidalnym, więc
przez zwoje I płynie prąd I_1 sinusoidalny
~~si zmieniający~~, w zwojach II prądu nie
ma. Prąd I_1 w obwodzie magnetycznym
wytworzy wiązkę Φ , która również bę-
dzie sinusoidalnie ~~si zmieniać~~. Nektory
 I_1 i Φ są w jednej fazie t. zn. wstępują
ją się. (rys 1.)

Sinusoidalnie pulsująca wiązka Φ wytworzy
w zwojach I. S.E. M_1 samoindukcji
 $\mathcal{E}_1$, w zwojach zaś II. S.E. M_2 indukcji
 $\mathcal{E}_2$. Nektory $\mathcal{E}_1$ i $\mathcal{E}_2$ będą o 90° wstępnie
obrócone względem twórczej wiązki Φ .
(Rys 1.)

rys. 1.

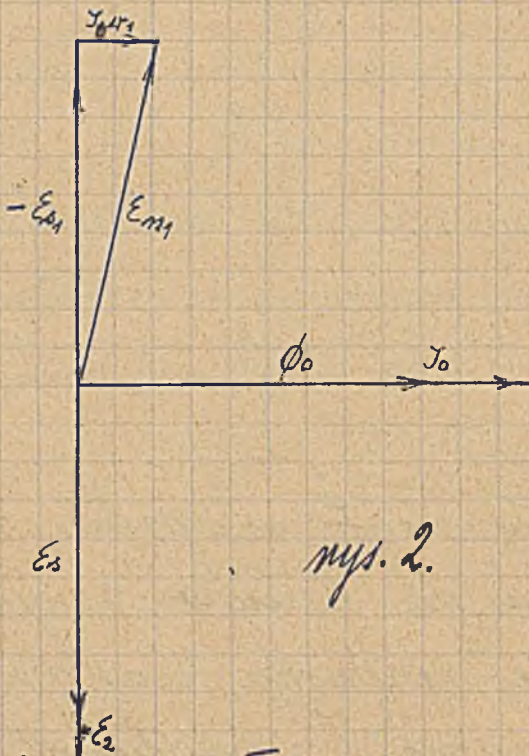
Pytamy się teraz jakie napięcie musimy zastosować do końców zwójki I, aby wyżej opisane zjawiska nastąpiły, t. zn. by przez zwójkę I. popłynął prąd $\mathcal{I}_0$ wytworzyła się wiązka Φ_0 $\mathcal{E}_1$ $\mathcal{E}_2$.

Otoż napięcie przyłożone będzie musiało pokonać 1) S. E. M_z samoindukcji $\mathcal{E}_1$ w zwójkach I i 2) $\mathcal{E}$ pokonać stratę ohmową.

Wektor $\mathcal{E}_{n1}$, który mamy wykreślić, musi być wypadkowy z dwóch wektorów

10. z jednego - $\mathcal{E}_s$, który pokrywa $\mathcal{E}_s$ i drugiego $\mathcal{E}_0$ w₁, który pokryje stratę obrotową.
rys. 2.

rys. 2.

W obwodzie wtórnym II. prądu nie ma,
Obwód wtórny dotychczas w uickem
nie zmienia zjawisk występujących.

Wobec tego nie są tam dotychczas nie zmienia.

Zamknijmy teraz obwód V. jakimś odbieralnikiem, lampkami lub motorem.

W rwojach V popłynie prąd I_2 , który wytworzy nową wiązkę Φ_2 . Wiązka Φ_2 w rwojach własnych V. wytworzy S.E. M_2 samoindukcji $\mathcal{E}_{s2}$, w rwojach zaś I S.E. M_2 indukcji wzajemnej $\mathcal{E}_1$.

Nowo powstała S.E. M_2 w rwojach I: $\mathcal{E}_1$ zmieni prąd I_0 na jakiś I_1 wiązkę Φ_0 na Φ_2 , ale nie koniec na tem; Prąd I_1 zmieni, tak we własnym I jakoter i we wtórnym obwodzie dotychczas występujące wielkości. i uodwrót.

Tutaj dalsza dyskusja, bez pewnych ratorów, musiałaby się skończyć.

Zatwierdzamy przede, że napięcie na zaciskach rwoji pierwotnych jest stałe,

14. co reszta odpowiada najprościej praktyce-
Zauważyliśmy, że po zamknięciu obwodu
II. powstata wiązka Φ_2 obok wiązki Φ_1 .

Te dwie wiązki w rzeczywistości samowistnie
nie występują w relacyjnym obwodzie mag-
netycznym, tylko dadzą jakąś wiązkę
wypadkową Φ_{12} .

Ta wiązka wypadkowa Φ_{12} będzie przy-
czyną wszystkich S.E.M. biernych, któ-
re w obwodzie I. sym i II. wystąpią.
(S.E.M. samowindukcji i indukcji.)

Pytamy się teraz jakie S.E.M. state
napięcia E_{M1} ma pokryć i pokonać w
rewojach I.

Otoż jak już widzieliśmy E_{M1} ma pokryć
stratę ohmową $I_1 w_1$ i wytłoczyć skła-
dową, która pokona sumę S.E.M. tych
powstających, skutkiem pulsacji wiązki
 Φ_{12} .

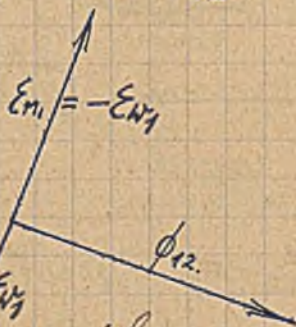
Strata ohmowa $I_1 R_1$ jest tak mała, że w stosunku do innych sił E.S.M., że możemy ją wprawie pominać.

Stąd napięcie $\mathcal{E}_{N_1}$ ma teraz pokonać tylko wypadkową siłę elektromotoryczną.

Wypadkowa siła elektromotoryczna musi być o 90° wstecz obrócona, względem twórczej wiązki Φ_{12} .

Wektor więc $\mathcal{E}_{N_1}$ musi być o 90° wprzód obrócony względem Φ_{12} . t. zw. $\mathcal{E}_{N_1} = -\dot{\Phi}_{12}$

rys. 3.

Wiązki Φ_1 i Φ_2 , i ich wypadkowa pulsują sinusoidalnie t. zw. możemy napisać:

$$(\Phi_{12})_t = (\Phi_{12})_{\max} \cdot \sin \omega t.$$

ale jak ~~wzrostający~~: wzrostający:

16. $E_{n1} = E_{w1}$ $\text{tem samym w karolym momencie}$
 $l_{n1} = -l_{w1}$ (l_{n1} i l_{w1} wartości chwilowe
 E_{n1} i E_{w1} " skuteczne)

t.z. $l_{n1} = -l_{w1} = M_1 \frac{d\Phi_{12}}{dt} = M_1 \frac{(\Phi_{12})_{\max}}{\omega} \cdot \omega \cdot \cos \omega t$ $\omega = 2\pi f.$

$$(l_{n1})_{\max} = M_1 \cdot (\Phi_{12})_{\max} \cdot \omega.$$

$$E_{n1} = \frac{(l_{n1})_{\max}}{\sqrt{2}} = M_1 \cdot \omega \cdot \frac{(\Phi_{12})_{\max}}{\sqrt{2}}.$$

(Przy rysowaniu wykresów pola rysujemy wektor $\frac{\Phi_{\max}}{\sqrt{2}}$ i analogicznie do E_{n1} , możemy też ^{wektr} max skutecznej wartości pola. *na co? bierze się tylko maksym.*

Wyrażenie $\frac{\Phi_{12}}{\sqrt{2}} =$ skuteczna wartość pola, nie ma fizycznego sensu, jedynie dla unifikacji wykresów je wprowadzamy.)

Reasumując nasze rozważania widzimy
że wektor $\mathcal{E}_n$, pod względem potoczenia
musi być o 90° wpród obrócony wzglę-
dem wektora ϕ_{12} , pod względem wiel-
kości algebraicznej zaś

$\mathcal{E}_n = \text{propor. do } \phi_{12} \dots \dots \dots a)$

Ponieważ zatoryliśmy, że $\mathcal{E}_n = \text{const.} \dots b)$
 przeto bez względu na obciążenie
 transformatora:

$\phi_{12} = \text{constans.}$

(na podstawie równ. a' i b')

ϕ_{12} jest zawsze stałe, bez względu na
 obciążenie transformatora, ale tylko
 w przybliżeniu, bo ϕ_{12} jest prawie stałe,
 o tyle, o ile $w_1 I_1 = \sim 0$.

Wektor wiązki ϕ_{12} jest sumą wektorów
 na dwóch wektorów: wiązki ϕ_1 i ϕ_2 .

bez względu na obciążenie

18.
t. m.

$$\vec{\Phi}_{12} = \vec{\Phi}_1 \hat{+} \vec{\Phi}_2$$

ale długość

$$\Phi_1 = \frac{n_1 I_1}{R}$$
$$\Phi_2 = \frac{n_2 I_2}{R}$$

Wektor $\vec{\Phi}_1$ podobnie jak $\vec{\Phi}_2$ rośnie wraz z wzrostem I_1 względnie I_2 ściśnięty, że skoro obciążamy transformator, rośnie I_2 ; rośnie też i I_1 .

Suma wektorowa:

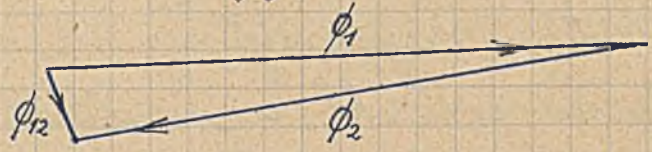
$$\vec{\Phi}_{12} = \vec{\Phi}_1 \hat{+} \vec{\Phi}_2 = \text{constans.}$$

jest zawsze stała, mimo wzrostu obu wektorów składowych.

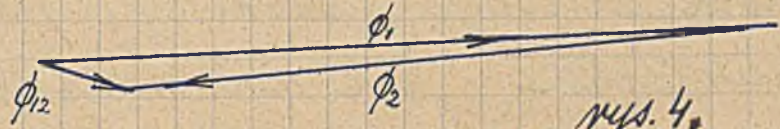
Najwidoczniej ^{kurunki} oba wektory składowe $\vec{\Phi}_1$ i $\vec{\Phi}_2$ mają ^{stosunki} wprost przeciwnie, czyli anwersowe pierwszej $n_1 I_1$ i drugiej $n_2 I_2$ równawiają

się, dając stałą wypadkową Φ_{12} .
Może to tak wyglądać:

albo:

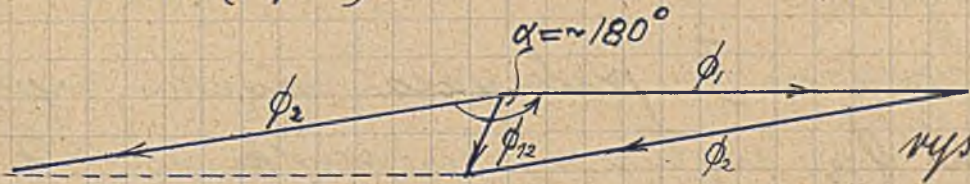

rys. 4.

nie można

W każdym razie jednak wektory Φ_1 i Φ_2 muszą być prawie o 180° ^{obrócone} ~~przeciwnie~~ ^{*}

Wskreślmy teraz wektory Φ_1 i Φ_2 i ich wypadkową Φ_{12} . (rys 5)

rys 5.

* Skoro wektory Φ_1 Φ_2 tworzą kąt 180° , wtedy suma wektorowa przekształca się na algebraiczną

$$\Phi_{12} = \Phi_1 + (-\Phi_2) = \Phi_1 - \Phi_2 = \frac{n_1 \gamma_1}{R} - \frac{n_2 \gamma_2}{R} = \text{const.}$$

(Wektor Φ_2 ze znakiem -, ponieważ ma kierunek przeciwny.)

Wiązka wypadkowa Φ_{12} pod każdym względem jest równoważna, składowym, dlatego, przyjmijmy na razie, że mamy tylko wiązkę wypadkową Φ_{12} .

Wskutek pulsacji wiązki Φ_{12} powstanie w zwojach I, jak już powiedzieliśmy, S.E.M. wypadkowa, którą przy tej samej napięciu E_n , będzie musiała pokonać.

Napięcie E_n w zwojach I, wytworzy

2 składowe: 1°) składowa ^(= -E_n) pokona S.E.M. powstałą wskutek Φ_{12} .

2°) składowa pokryje opór obrotowy.

(rys. 6.)

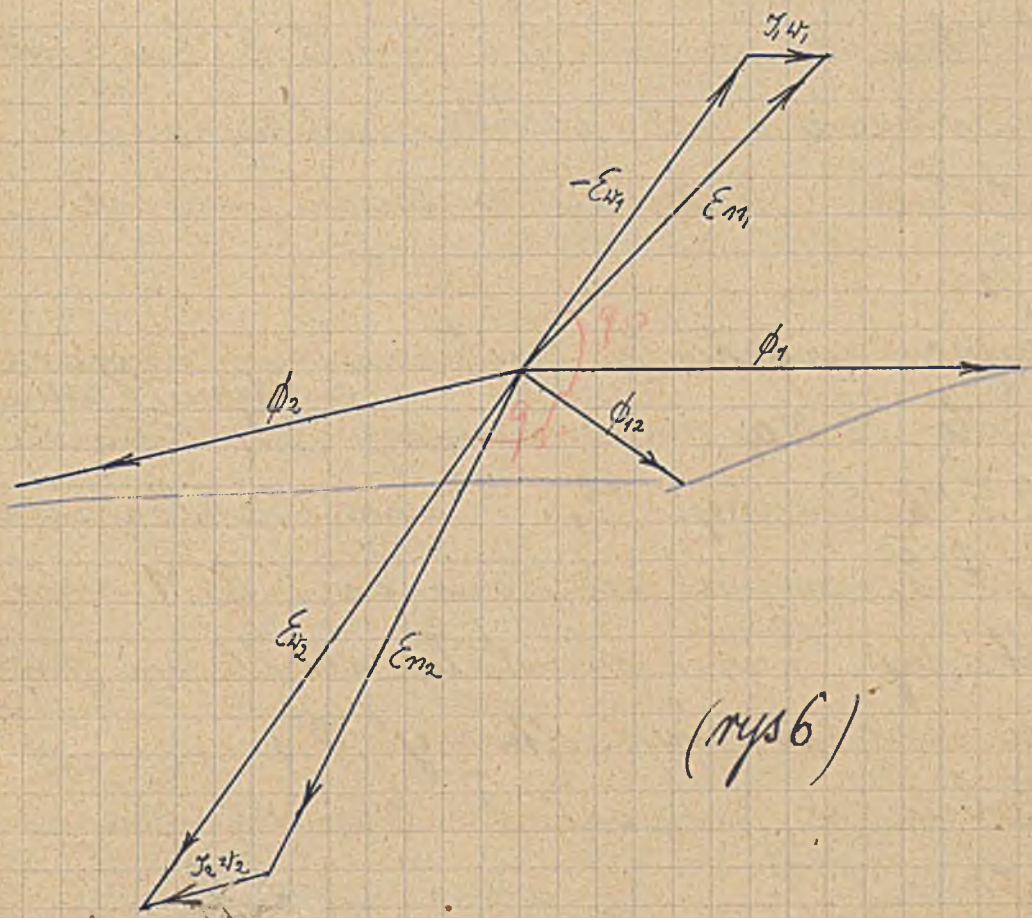
W zwojach II, pulsująca wiązka wypadkowa Φ_{12} wytworzy wypadkową siłę elektromotoryczną E_{w2} .

($E_{w2} \perp$ do Φ_{12} i proporcjonalnie do Φ_{12}).

Wypadkowa E_{w2} w zwojach I wytworzy 2 składowe z których pierwsza pokry-

je strata ohmowa $I_2 R_2$, druga porostata E_{m2} wewnetrnie sie jako napięcie na zaciskach II. Wykres będzie teraz ^{taki} wyglądać:

(rys 6)

22.
W wykreśle powyższym, uwzględniliśmy tylko
sieć elektromotoryczną wypadkową, pow-
stałą skutkiem Φ_{12} bez podania skła-
dowych.

Otoż jak Φ_{12} jest wypadkową wiązek
~~tak $\mathcal{E}_w$~~ , z wiązek Φ_1 i Φ_2 , tak $\mathcal{E}_w$ jest
wypadkową z sił elektromotorycznych
powstałych skutkiem pulsacji wiązek
 Φ_1 i Φ_2 .

Pulsująca wiązka Φ_1 wytworzy w zwojach
I. siłę $\mathcal{E}_1$ M.A. samoindukcji $\mathcal{E}_{s1}$, ^{z tabeli} wiązka
 Φ_2 S.E. M.A. indukcji $\mathcal{E}_1$. Suma wektorjalna
 $\mathcal{E}_{s1} \hat{+} \mathcal{E}_1$ musi się równać S.E.M. wy-
padkowej $\mathcal{E}_w$, powstałej skutkiem pul-
sacji wiązki wypadkowej Φ_{12} .

Podobnie w zwojach II: $\mathcal{E}_{s2}$ powstanie
skutkiem Φ_2 , $\mathcal{E}_2$ skutkiem Φ_1

$$\text{suma } \mathcal{E}_{s2} \hat{+} \mathcal{E}_2 = \mathcal{E}_w$$

Przedstawmy to graficznie przez um-

skłanianie poprzedniego diagramu. Hysteres_1. (tablica)

VI. Diagram transformatora z uwzględnieniem rozprószenia linii magnetycznych

Podnieć transformatora będzie. wynikać tak, aby nie było rozprószenia linii magnetycznych. Diagram poprzedni Φ , trzeba poprawić cenną S.E.M., które powstają z pól rozprószonych.

Pole magnetyczne takiego transformatora przedstawia się tak, jak wskazuje rysunek.

Wiązka utworzona przez I_1 w rwojach $\underline{I}$. nie dotrze w całości do rwoji $\underline{II}$, część tej wiązki Φ_{12} rozprószony się.

Podobnie wiązka utworzona przez I_2 w rwojach $\underline{II}$. nie dotrze w całości do rwoji $\underline{I}$, część tej wiązki Φ_{21} rozprószony się.

24 Wzorki Φ_{r_1} i Φ_{r_2} będą tak pulsować, jak materiały T_1 i T_2 , które je wywołują.

Przypatrzymy się, jakie wzorki uosobie przekładki swoje I i II transformatora w porównaniu z transformatorem bez rozpraszania.

Podobnie jak to było w transformatorze bez rozpraszania; wzorka Φ_{12} przekładki w całości składeł relacyjny transformatora.

Swoje I. współlinie z wzorką Φ_{12} przekładki dodatkowo wzorka Φ_{r_1} , która będzie pulsować współterestnie z wzorką Φ_1 względnie T_1 . Wektor ~~przebieg~~ Φ_{r_1} będzie równoległy do wektora Φ_1 i T_1 , a długość proporcjonalna do T_1 . (Wykres II.).

Podobnie swoje II. współlinie z wzorką Φ_{12} przekładki dodatkowo wzorka Φ_{r_2} , która będzie pulsować współterestnie z wzorką Φ_2 względnie T_2 .

Wektor wiązki Φ_{r_2} będzie równoległy do wektorów Φ_2 i T_2 a długość proporcjonalna do ϵ_2 .

Nytkres poprzedni ~~na str. I~~ ^{Trzy} musimy poprawić wektorami Φ_{r_1} i Φ_{r_2} .

Po uwzględnieniu tych nowych wektorów Φ_{r_1} i Φ_{r_2} otrzymamy teraz nowe, wypadkowe wiązki Φ_{w_1} i Φ_{w_2} . (Nytkres II.)

Zwoje I. pierwotna w całości tylko wiązka Φ_{w_1} zwoje II. tylko wiązka Φ_{w_2} .

Przerobimy teraz ~~diagram na str. I~~ ^{Nytkres I} ~~na str. I~~, poprawimy pole magnetyczne tak, jak wskazuje ~~diagram na str. I~~ ^{Nytkres II} i uwzględnimy te S.E.M., ^{E_{r_1} i E_{r_2}} które powstają skutkiem pulsacji wiązek Φ_{r_1} i Φ_{r_2} a otrzymamy ~~diagram na str. I~~ ^{Nytkres II} (stabilny).
Ten ~~diagram~~ ^{Nytkres} jest porównawczy, dla transformatora z rozpraszaniem i bez rozpraszania.

$$(E_{r_1} \perp \Phi_{r_1} \quad E_{r_2} \perp \Phi_{r_2})$$

Stosunkiem transformacji nazywamy sto-
sunek ^{ilości rwozi} napięcia pierwotnych do wtórnych,
t.zw.

$$\frac{U_{n1}}{U_{n2}} = \frac{N_1}{N_2} = k.$$

Stosunek ^{napięci E_{n1} i E_{n2}} ~~ten~~ (jak widzimy z ~~diagramu~~ ^{Wykres II.})
skutkiem rozpróśnienia zmienia się.

Napięcie pierwotne U_{n1} w porównaniu
z U_n , warsto, napięcie wtórne U_{n2}
w porównaniu z U_{n2} zmalało.

Wektory U_{n1} i U_{n2} oznaczają napięcia
na zaciskach swojej I i II, wektory zaś
 U_n i U_{n2} nie mają teraz realnego
znaczenia (są tylko porównawcze i poros-
tate z diagramu ^I obła transformatora
bez rozpraszania).

Wykres II
Wykresmy prosto z ~~diagramu~~ ^{Wykres II} wek-
tory U_{n1} i U_{n2} i zmieniemy porządek
dodawania wektorów tak, jak wskazują
równania:

$$(-E_{w_1}) \hat{+} (-E_{r_1}) + (I_1 w_1) = E_{nr_1}$$

oznaczyć:

$$(-E_{w_1}) \hat{+} (-E_{r_1}) = (-E_{w_2})$$

podobnie:

$$E_{w_2} \hat{+} E_{r_2} - (I_2 w_2) = E_{nr_2} \quad \text{oznaczyć: } E_{w_2} \hat{+} E_{r_2} = E_{w_2}$$

Po tej przekształceniu otrzymamy nowy ~~diagram~~ wykres III. (tablice)

Uprościmy teraz ten diagram przez opuszczenie wektorów $(-E_{r_1})$ ~~$(-E_{r_1})$~~

i (E_{r_2}) (E_{r_2}) , a porostawiamy tylko wy-
padkowe ~~$(-E_{w_1})$~~ i (E_{w_2}) . Wykres IV.

Ten uproszczony ~~diagram~~ ^{wykres} będzie dla nas punktem wyjścia przy p. kreśleniu:

"Diagramu Kappa" Diagramów "reduk-
owanych i skombinowanych".

VII.) Wykresy zredukowane i skombinowane

Niechaj 1 mm na wykresie oznacza 1 Volt.

Mamy n.p. narysować wykres transformatora
o stosunku transformacji $\frac{n_1}{n_2} = \frac{5000}{100} = 50$; —

2. Wektory zwoju I. transf. wypadną bardzo duże,
zwoju II. 50-krotnie mniejsze.

Wykres taki posiadałby dużo niedogodności graficznych;
5000 Volt równałoby się w takim wykresie
 $5000 \text{ mm} = \underline{5 \text{ metr.}}$, $100 \text{ Volt} = 100 \text{ mm} = 1 \text{ dm.}$

Celem uniknięcia tej niedogodności graficznej,
zmniejszamy wszystkie wektory zwoju I. transf.
w stosunku transformacji $\frac{n_1}{n_2} = i$.
(W powyższym przykładzie 50-krotnie).

Wektory zmniejszone oznaczamy znaczkami
„prim” n.p. $E'_1 = \frac{E_1}{\frac{n_1}{n_2}}$.

Przy odczytywaniu musimy wtedy pamiętać, że wektor n.p. $E_{n1} = 100 \text{ mm}$ nie oznacza $100 \cdot 1 = 100 \text{ Volt}$ ale $100 \cdot \frac{N_1}{N_2} = 100 \cdot 50 = 5000 \text{ Volt}$.

Siły elektromotoryczne E_{W1} i E_{W2} , powstałe dzięki pulsacji wspólnej wiązki Φ_{12} , przemieniającej swoje I i II będą:

$$E_{W1} = -N_1 \cdot \frac{d\Phi_{12}}{dt} \quad E_{W2} = -N_2 \cdot \frac{d\Phi_{12}}{dt}$$

czyli:
$$\frac{E_{W1}}{E_{W2}} = \frac{N_1}{N_2}$$

albo:
$$E_{W1} = \frac{N_1}{N_2} \cdot E_{W2} \dots \dots \dots 1^\circ)$$

S.E.Ma. E_{W1} „redukcjonowana” będzie:

$$E'_{W1} = \frac{E_{W1}}{\frac{N_1}{N_2}} \dots \dots \dots 2^\circ)$$

Wstawmy $n_1 \sin 2^\circ$ równ. 1. otrzymamy:

$$E_{w1}' = \frac{E_{w1}}{\frac{n_1}{n_2}} = \frac{\frac{n_1}{n_2} \cdot E_{w2}}{\frac{n_1}{n_2}} = E_{w2}$$

$$E_{w1}' = E_{w2} \dots \dots \dots 3^\circ$$

t. r. S.E.M.e, powstaje wskutek Φ_{12} , będąca w zredukowanym wykresie równie.

Wykres V a. (część wykresu) jest zredukowanym wykresem, poprzecznego wykresu IV.

Obróćmy w zredukowanym wykresie V a wszystkie wektory należące do rzwoju II. około punktu O o 180° , a otrzymamy nowy wykres "zredukowany i skombinowany"
(Punkt H po obrocie padnie na H' bo: $E_{H2} = E_{H1}'$)

Poprowadzimy jeszcze w wykresie V a. linje:

$$KB \# \text{ do } MC = (Y_1 W_1)'$$

$$BL \# \text{ " } KD = E r_2$$

$$LC \# \text{ " } DM = -E r_1$$

oraz połączmy punkty A, B, C prostymi.
Otrzymamy trójkąt ABC , którego kąt:

$$\sphericalangle ABC \cong 90^\circ, \text{ boki ras:}$$

$$AB \cong (Y_1 W_1)' + Y_2 W_2 \quad i$$

$$BC \cong E r_1 + E r_2.$$

Boki tego trójkąta tembardziej będą
dotykały do wyżej wymienionych wartości,
im bardziej kąt $\sphericalangle (Y_1 Y_2) \cong 180^\circ$.

Jak widać niżej na str. 19. wektory:
 Φ_1 i Φ_2 muszą tworzyć kąt prawie 180°
ponieważ ras Y_1 i Y_2 są w jednej płaszczyźnie
z Φ_1 i Φ_2 , przeto także Y_1 i Y_2 muszą
tworzyć $\sphericalangle (Y_1 Y_2) \cong 180^\circ$.

(* W wykresach: od $\underline{I}$ do $\underline{Va}$ przyjął się

kąt $\angle (y_1, y_2)$ znacznie różniący się od 180° .
Zrobiliśmy to celowo, dla przejrzystości
wykresów).

Pomysłowość relacji $\angle (y_1, y_2) = 180^\circ$
wektory y_1 i y_2 w wykreście V α nakryją
się, boki zaś co do bezwzględnej wartości
będą równe:

$$AB = y_2 w_2 + (y_1 w_1)' = y_2 w_2 + \frac{y_1 w_1}{w_2} \dots 4$$

$$BC = E_{w_2} + E'_{w_1} = E_{w_2} + \frac{E_{w_1}}{w_2} \dots 5$$

kąt zaś $\angle ABC = 90^\circ$.

Wykres będzie teraz tak wyglądać,
jak wskazuje Vb.

Zauważyliśmy na str. 18, że dzieła
Tonia buperrwoji T i II transformacja
Tora prawie równoważą się (neutralizują).

$$\text{t.r.} \quad n_1 Y_1 \approx n_2 Y_2$$

stąd

$$Y_1 = \frac{n_2}{n_1} \cdot Y_2 \quad (*) \quad 6^\circ$$

*)

Możemy to w zasadzie w przybliżeniu:

$$\text{Wiązka } \Phi_{12} = \frac{n_1 Y_1}{R} - \frac{n_2 Y_2}{R} = \text{const},$$

jak w zasadniczym na str. 17 i 19 będzie równie stała, bez względu na obciążenie transformatora; a więc i w ten sposób,

kiedy $Y_2 = 0$ (t.r. kiedy transformator będzie otwarty). Skoro $Y_2 = 0$ temsamem

$\Phi_2 = \frac{n_2 Y_2}{R} = 0$. wtedy $\Phi_{12} = \frac{n_1 Y_0}{R}$ = wiązka jaką wytworzą amperowoje I przy prądzie jałowym Y_0 .

$$\Phi_{12} = \frac{n_1 Y_1}{R} - \frac{n_2 Y_2}{R} = \frac{n_1 Y_0}{R}$$

$$\text{albo: } n_1 Y_1 - n_2 Y_2 = n_1 Y_0$$

34. Prąd jałowy I_0 jest mały w porównaniu
z roboczym I_1 t.j. $I_0 \approx 0$

stąd $n_2 I_2 = n_1 (I_1 - I_0)$
przekształcisz:

$$\underline{n_2 I_2 = n_1 I_1}$$

Wstawmy równanie 6° w równanie 4°

otrzymamy:

$$AB = I_2 W_2 + \frac{n_2 I_2}{\frac{n_1}{n_2}} \cdot W_1$$

albo po przekształceniu:

$$AB = I_2 \left[W_2 + W_1 \left(\frac{n_2}{n_1} \right)^2 \right] \dots I_0$$

po wyregulowaniu z równ. 4°o I_2
otrzymamy podobnie:

$$AB = Y_1 \cdot \frac{n_1}{n_2} \left[n_2 + n_1 \left(\frac{n_2}{n_1} \right)^2 \right] \dots \overset{35}{7b}$$

E_{r_1} i E_{r_2} w równaniu 5^otem oznaczają S.E.M.e. kombinoliteki, powstałe wskutek rozprószonych wiązek Φ_{r_1} i Φ_{r_2} .

S.E.M.a kombinoliteki:

$$E_{r_1} = Y_1 \cdot \omega L_{r_1} \dots \dots \dots 8^{\circ}$$

podobnie:

$$E_{r_2} = Y_2 \cdot \omega L_{r_2} \dots \dots \dots 9^{\circ}$$

Podstawny ról. 8° i 9^ote w ról. 5^ote:

$$10^{\circ} \dots BC = E_{r_2} + \frac{E_{r_1}}{\frac{n_1}{n_2}} = Y_2 \omega L_{r_2} + \frac{Y_1 \cdot \omega \cdot L_{r_1}}{\frac{n_1}{n_2}}$$

Na podstawie relacji 6° wyrzucimy z ról. 10^ogo raz Y_1 drugi raz Y_2 otrzymanym.

$$BC = \gamma_2 \left[\omega L_{r_2} + \omega L_{r_1} \left(\frac{n_2}{n_1} \right)^2 \right] \dots Ma.$$

i

$$BC = \gamma_1 \frac{n_1}{n_2} \left[\omega L_{r_2} + \omega L_{r_1} \left(\frac{n_2}{n_1} \right)^2 \right] \dots Ma.$$

Mozemy powiedziec na podstawie row. γ_{aib} i γ_{aib} , ze boki trojkata prostokątnego ABC (wykres Vb) rosna lub maleja proporcjonalnie do γ_2 i γ_1 .

Trojkat wiec ABC w wykresie Vb bedzie wzrastal lub malel w miare obciazenia, ale dla kazdego obciazenia bedzie podobny.

Bok AB Δ ABC bedzie rownie rownowlozly do γ_2 i γ_1 , bok ras' BC rownie prostopadly do γ_2 i γ_1 .

VIII. Wykres Kappa.

37.

Zastórnym, że w wykreście V_0 punkt C jest
nieruchomym, oraz $\mathcal{Y}_1, \mathcal{Y}_2$ posiadają
stały kierunek.

Te stały kierunek wektorów $\mathcal{Y}_1, \mathcal{Y}_2$, niechaj
reprezentuje nam prosta Cd , popro-
wadzona równolegle przez punkt C do
 $\mathcal{Y}_2, \mathcal{Y}_1$.

Zwoje wtórne transformatora możemy
w rozmaity sposób obciążać: raz
oporem ohmowym drugi raz obciążeniem
ohmowo-indukcyjnym, pojemności-
wym, lub kombinacją tych trzech.

W zależności od wielkości i jakości ob-
ciążenia zwoje wtórnych transformato-
ra, otrzymamy: coarazto 1) inny
prąd, 2) inne fazy $\mathcal{Y}_2$

38. wrogzolem napięcia E_{n_2} , albo 3°
corarto inny prąd $\mathcal{I}_2$ o corarto innej
fazie φ_2 .

Wyrarem graficznym tego beobie:

1° Wzrost

1° Wzrost trójkąta ABC w wykreśle $\bar{V}_b$ i
VII. (równym $\mathcal{I}_2$)

2° Obrót wektorów E_{n_1} i E_{n_2} około
punktów C i A (wykreśle $\bar{V}_b$ i VI. φ_2 równym)

3° Wzrost trójkąta ABC i obrót wektorów
 E_{n_1} i E_{n_2} (równym prąd $\mathcal{I}_2$ i faza φ_2)

Punkt O , w czasie ruchu obu wektorów
 E_{n_1} i E_{n_2} , będzie się poruszał po
obwodzie koła, zakreślonego z punktu
 C promieniem $r = E_{n_1}$.

39.

(Po obwodzie koła, bo E_{11} w myśl poprzednich rozważań st. = constant)

Mamy już wykres „Kappa” —

W zależności od wyżej wymienionych warunków obciążenia, możemy badać transformator:

1°) Zmienny prąd I_2 | Stara prąd I_2
(skuteczna wartość) | stała

2°) Stara prąd I_2 względem | Prąd I_2 stały
napięcia E_{12} zmienna | (skuteczna
t.r. $I_2 = zmienna$ | wartość.)

3°) Zmienny prąd I_2 i jego stara I_2 , względem
napięcia E_{12}
 I_2 zmienny i I_2 zmienn.

40 Zbadamy, w opracowaniu niniejszem, tylko
dwa pierwsze wyprowadki.

Zacznijmy badanie od wypadku 2go:

$$I_2 = \text{const.} \quad (\text{i } I_1 = \text{const. na podst. rot. } 6^\circ)$$

$$I_2 = \text{rmienn.}$$

Trójkąt wiec ABC w wykresie VI. jest
stały. (bo I_2 stałe).

Prąd I_2 pod względem wielkości (skutecznej)
będzie zawsze stały, ale faza tego
prądu, względem napięcia na zaciskach
twojej II. transf. rmienna.

W praktyce spełnimy powyższe wa-
runki, skoro będziemy włączać po
koleji w obwód wtórny transformatora
corazto inne volbieralniki; raz n. p.
lamiński, drugi raz motory, kondensatory: it.

Faza prądu ($\tan \varphi_2 = \frac{\omega L}{R}$) będzie w kaz-

41.

dym wypadku inna, ale opory ($r, \omega L, \frac{1}{\omega C}$)
mwiemy tak obrócić, że zawsze wypad-
nie progl γ_2 .

Tak sprawa przedstawi się w praktyce.
Przejdźmy do wykresu II.

a). Napięcie E_{n2} w wypadku a (~~Wykres II a~~)
wyprowadza progl γ_2 o 90°
Najwioloczniej mamy tutaj obciążenie
tylko indukcyjne. (Wtęczyliśmy n.p.
w obwód II. transf. szeregu o małym
oporze ohmowym i wielkim współczynniku
samoindukcyjji).

b). W wypadku b. napięcie E_{n2} wypre-
dza progl γ_2 o jakiś kąt γ_2
Mamy tutaj obciążenie ohmowe i
indukcyjne (albo ohmowo-indukcyj-
ne) Wtęczyliśmy n.p. szeregu o pewnym
oporze ohmowym i pewnym

współczynnik samoindukcji.

d) W wypadku d napięcie E_{m2} jest w jednej fazie z prądem I_2 .

Wtoczyliśmy n.p. ^{zarówno} lampki (tylko opór ohmowy). Albo sprzęg o pewnym oporze = w pewnym współ. L w szeregu z kondensatorem, o takiej pojemności

$$\text{tj.: } \omega L = \frac{1}{\omega C} \quad (\text{rezonans!})$$

e). W wypadku e napięcie E_{m2} opóźnia się względem prądu I_2 o kąt $-\varphi_2$

(Wtoczyliśmy n.p. sprzęg i kondensator w szeregu).

g). W wypadku g napięcie E_{m2} opóźnia się względem prądu I_2 o 90° . Najwidoczniej w tym

wypadku mamy obciążenie tylko pojemnościowe. Wygryliśmy n.p. kondensator o wielkiej pojemności (razem z oprutych przewodów.)

Wykres VI. Wzrost, w kazdym wypadku wyżej wymienionym (a, b, c, e, g), poodat nam zwiazki, jakie zachodzą między $E_{n1}, E_{n2}, \varphi_2, \varphi_1, \varphi_2$

Skoro mamy wykreślić diagram dla jakiegoś transformatora, musimy przedwzrostkiem mieć trójkąt ABC; ściśle powiedziawszy kształt tego trójkąta t.j. kąt φ_s (bo ΔABC dla każdego φ_2 podobny.)

Kąt ten φ_s będziemy mogli, jak się później przekonamy wyznaczyć doświadczalnie. — Zbadajmy teraz, jak się zachowa transformator przy równym obciążeniu φ_2 , ale stałej fali

prąd I_2 względem napięcia E_{n2} $\neq (I_2/E_{n2}) = \varphi_2 =$
 $= \text{const.}$

W praktyce spełnimy połowe warunków, skoro
 włączymy ^{po koleji} $\neq$ spełni, w stałym stosunku
 $\frac{\omega L}{R} = \tan \varphi_2 = \text{const.}$

Prąd w każdej szpilki będzie inny, ale faza
 φ_2 stała.

Wykres VII. Klappa podaje obciążenia
 tego rodzaju.

Zamknijmy po obwód II transf. po koleji
 szpilkami o corazto mniejszej ilości wroju
 ($\frac{\omega L}{R} = \text{const.}$) Otrzymamy corazto silniejszy
 prąd I_2 , ale równocześnie corazto mniejsze
 napięcie E_{n2} (Wykres VII. b-c-d) —

Zamknijmy teraz kwoje II krótko t.r.
 grubym drutem miedzianym; prąd
 $I_2 = I_{s2}$ osiągnie maksimum, napięcie
 zaś E_{n2} spadnie teraz prawie do zera.

Wykresem graficznym tego, będzie znalezienie wektora E_{n2} & wykreślenie i wzrost trójkąta ABC do maximum.

Wektor, napięcia pierwotnego E_{n1} , po prostu teraz wykreślenie na przeciwprostokątnej AC i będzie tworzyć z wektorem I_1 kąt φ_s .

Kąt więc φ_s równa się fazy, jaką tworzy prąd pierwotny I_1 z napięciem pierwotnym E_{n1} , przy krótko zwartych zwojach II. transformatora.

(t. r. $\angle ACD = \varphi_s$. Wykres VII.)

Kąt φ_s możemy doświadczeniowo wyznaczyć za pomocą wattmetru.

maximum I_1 przy φ_s będzie
 przy φ_s minimum!

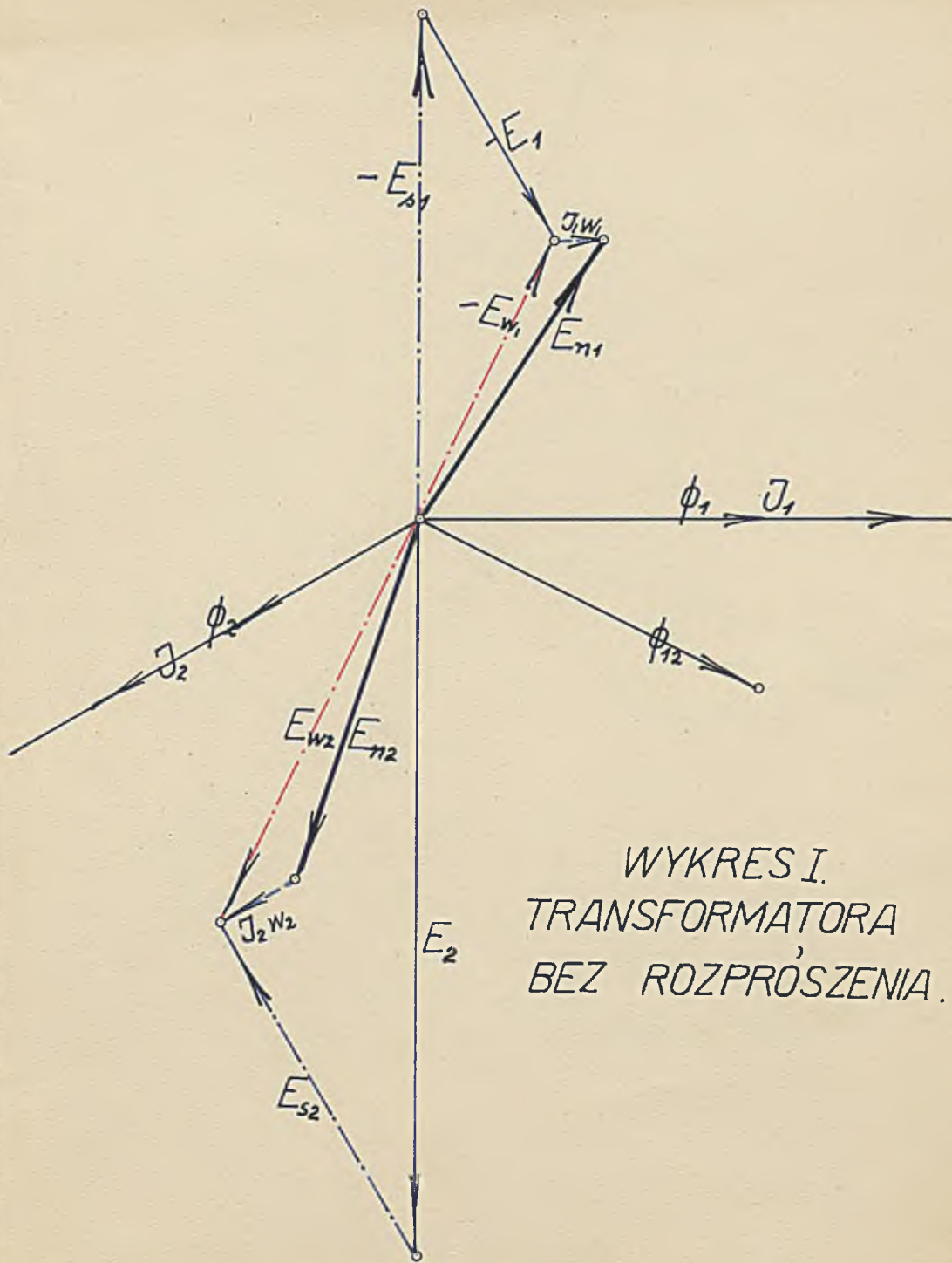

WYKRESY.

ZNACZENIE LINJI :

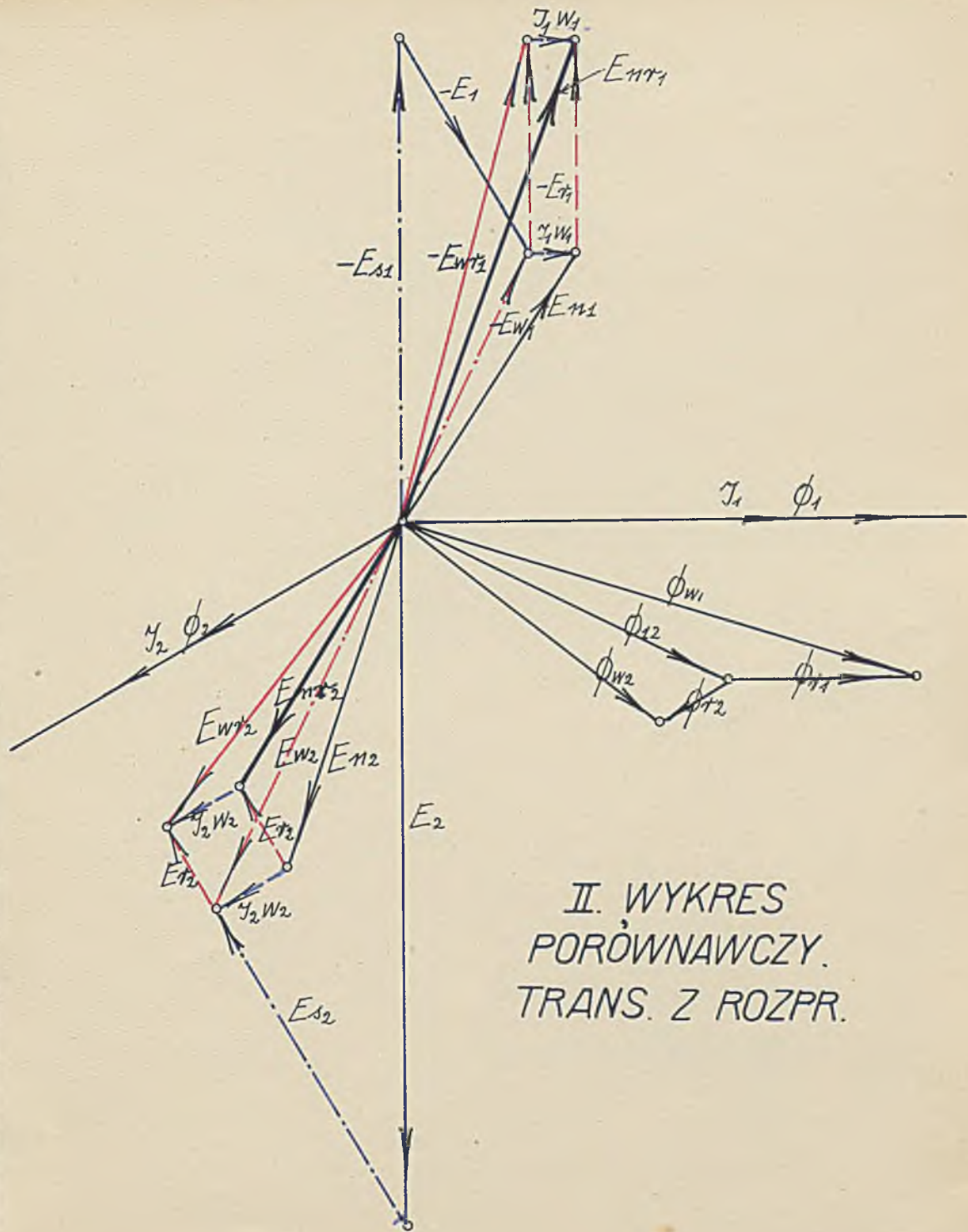
— · — · — · —	E_s	S.E.M.	samoindukcji
————	E	"	indukcji
— · — · — · —	E_w	"	wypadkowa
————	E_n E_{nr}		napięcie
— — — —	E_r	"	samoind. rozpr.
————	E_{wr}	"	wypadkowa "
— — — —	J_w		strata ohmowa
————	J		nateżenie prądu
————	ϕ		strumień magn.

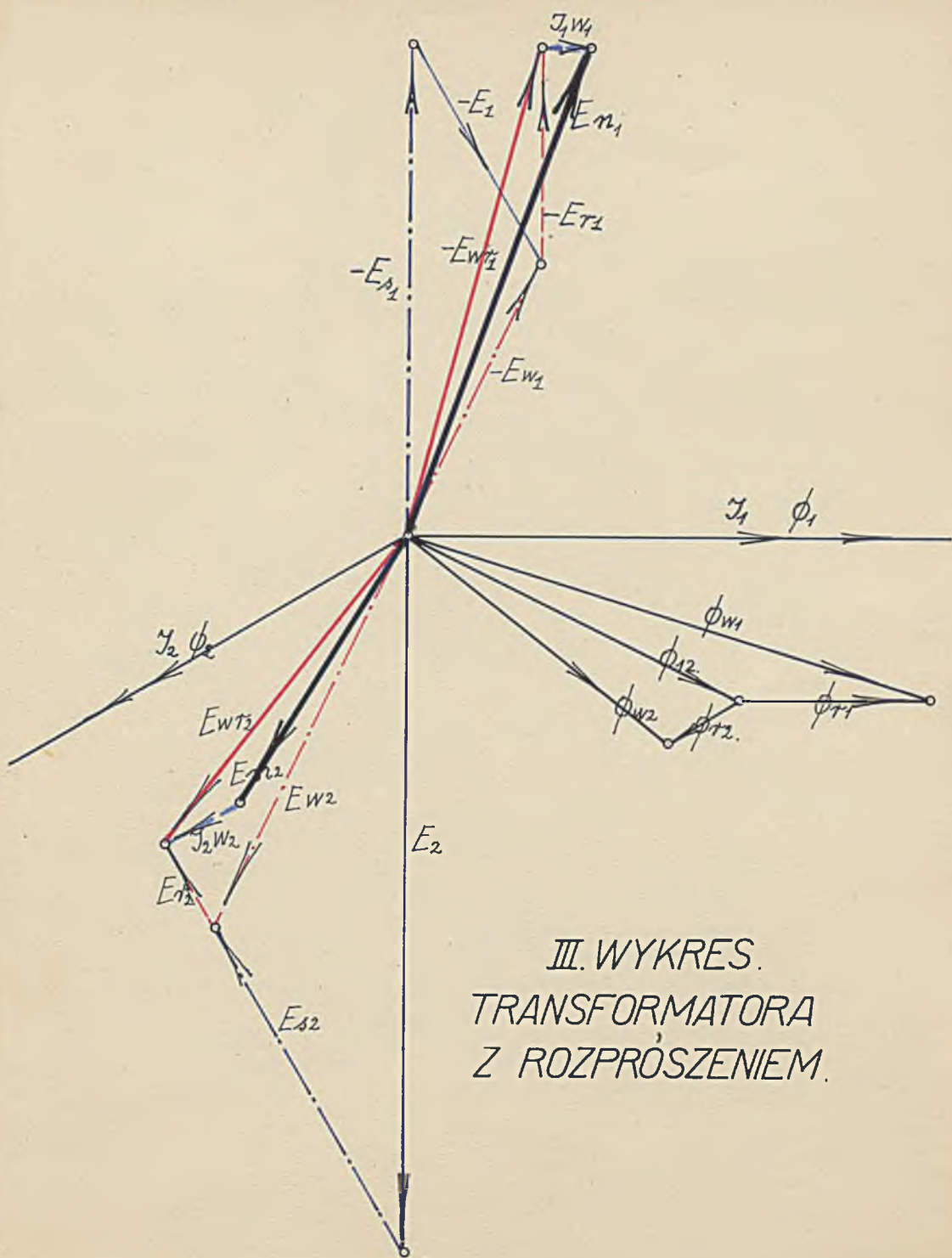
WYKRES I.
 TRANSFORMATORA
 BEZ ROZPROSZENIA.

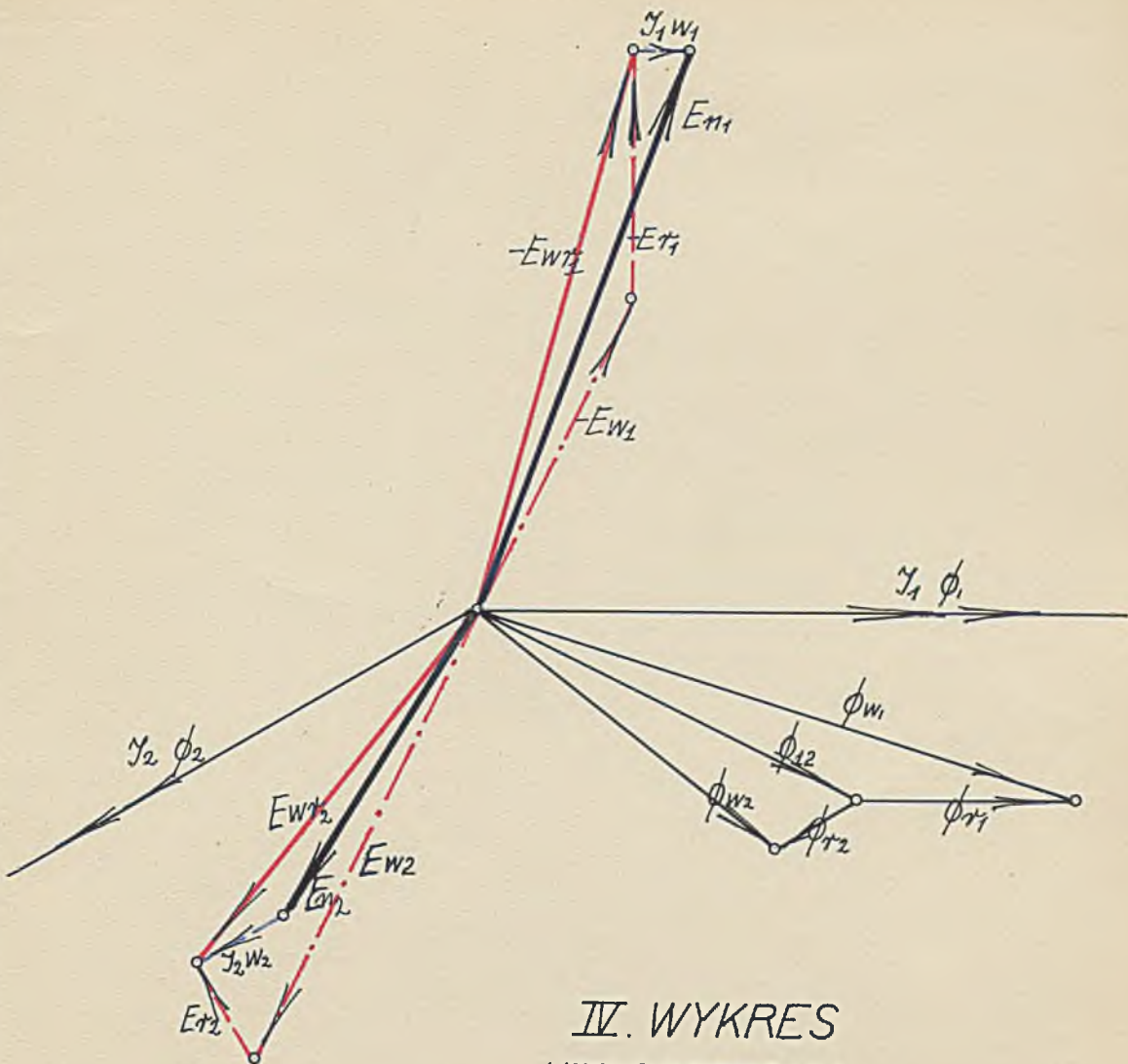
II. WYKRES
 PORÓWNAWCZY.
 TRANS. Z ROZPR.

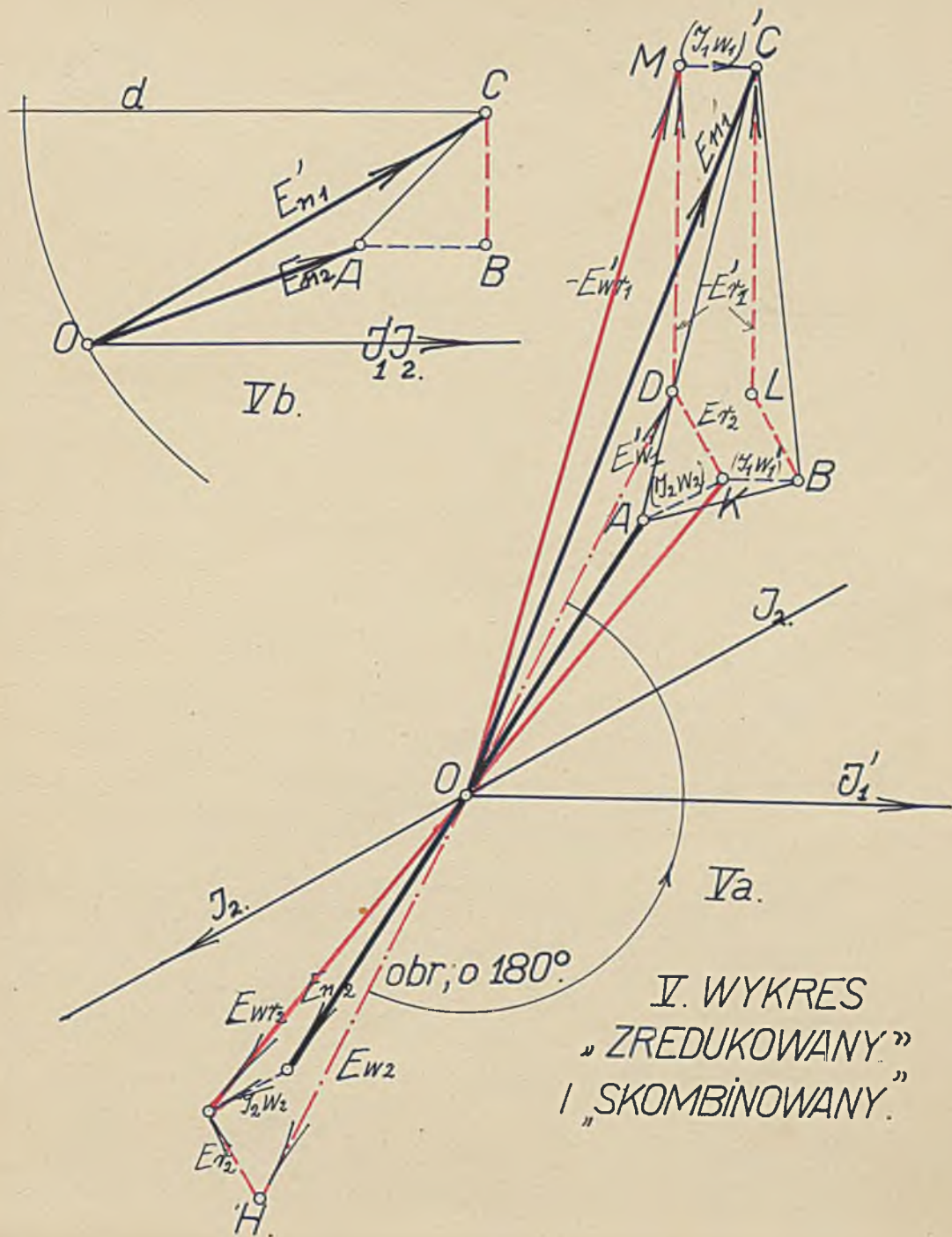
III. WYKRES.
TRANSFORMATORA
Z ROZPRÓSZENIEM.

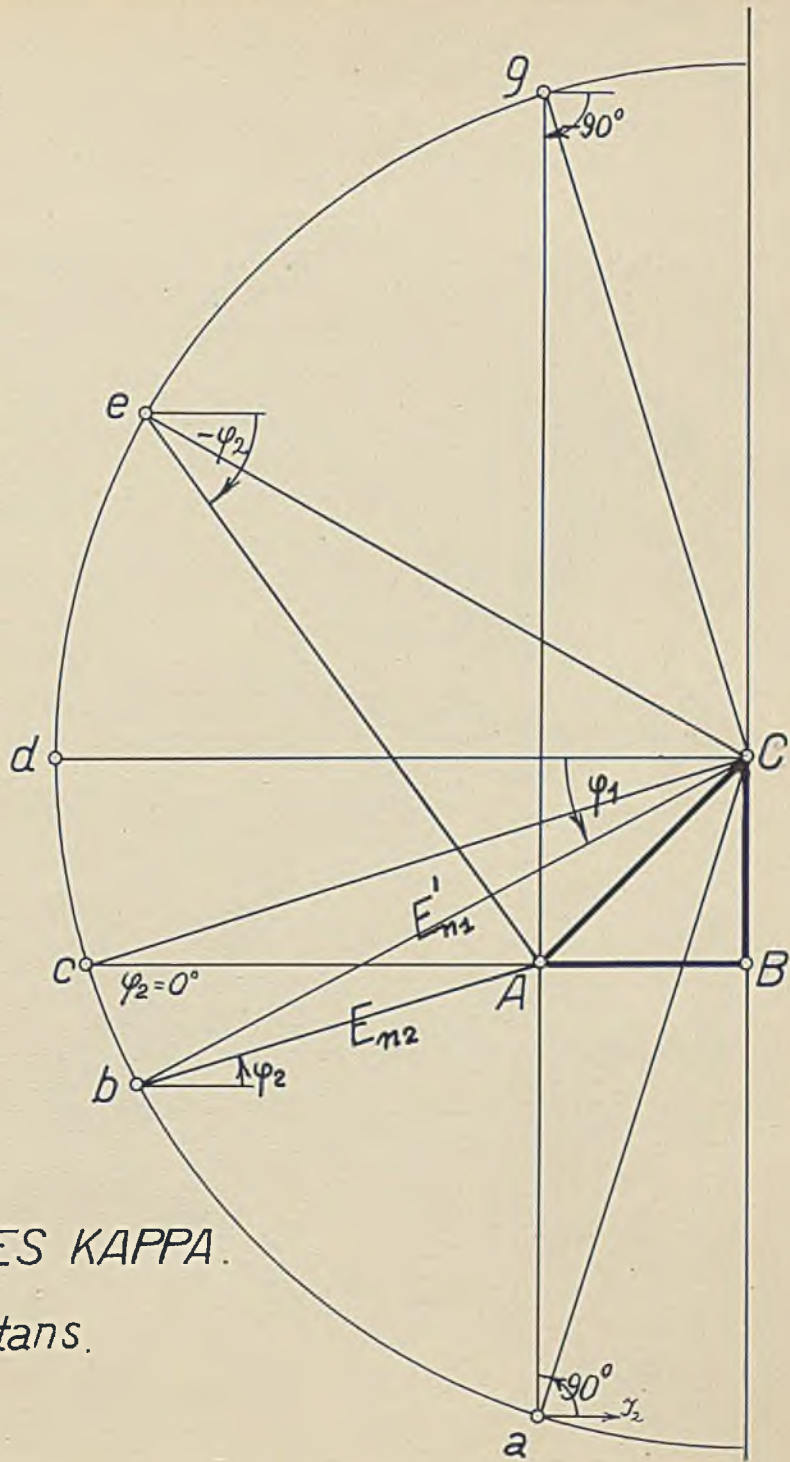
IV. WYKRES UPROSZCZONY.

I. WYKRES
 „ZREDUKOWANY”
 I „SKOMBINOWANY.”

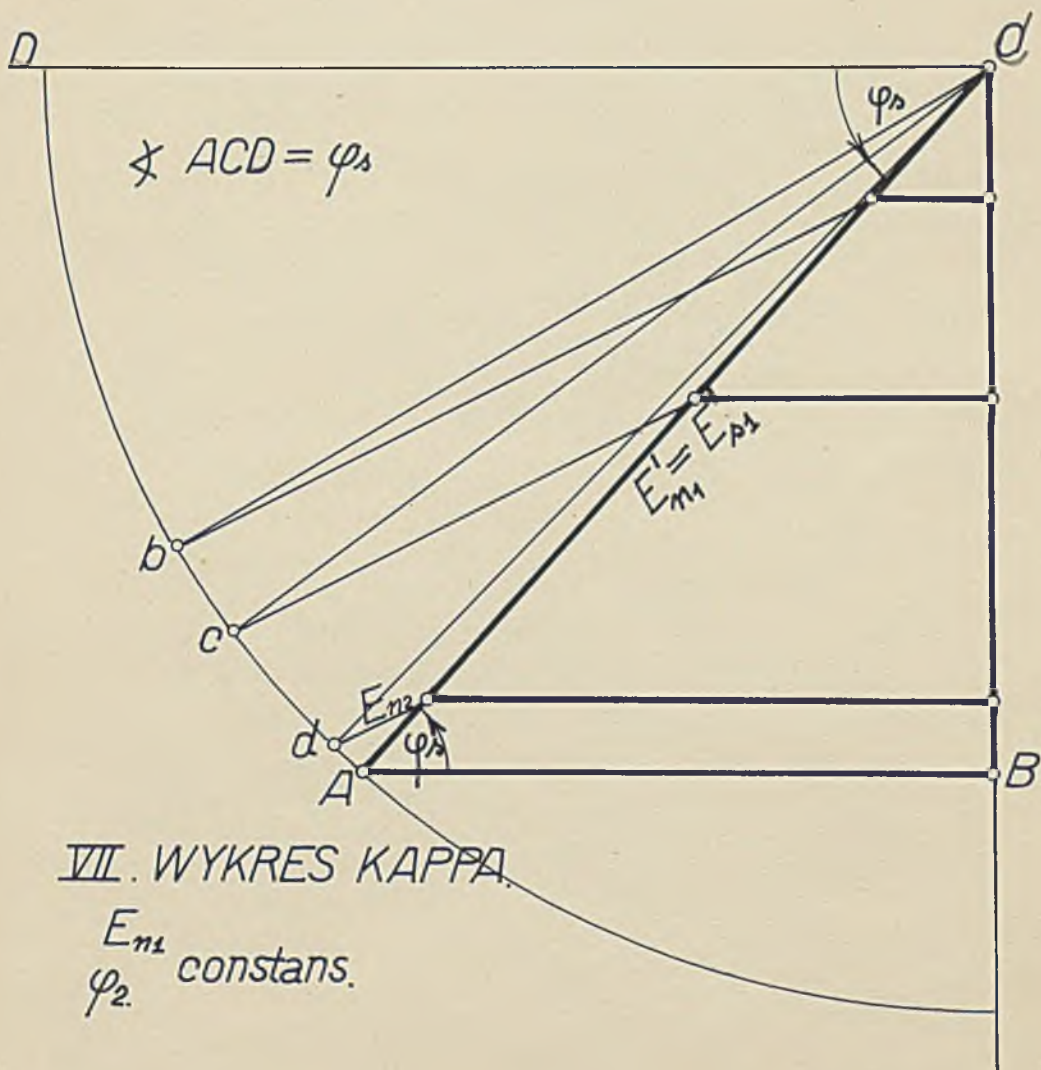

VI. WYKRES KAPPA.

E_{n1}
 J_1 constans.

TADEUSZ JANCZYSZYN.